

UYATCHANGUL (UYATCHAN MIMOZA) BOTANIK TASNIFI

Toshmurodova Sevinch Akram qizi

Po'latova Hilola Xudoynazar qizi

To'xtabayeva Shaxlo Ibadulla qizi

Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax davlat pedagogika universiteti tabiiy fanlar fakulteti biologiya yo'nalishi talabalari

Annotatsiya: Gulli o'simliklar vakillarining ko'pchilik daraxt o'simliklar, parenxima to'qimalarida efir moylari ajratuvchi hujayralari borligi bilan xarakterlanadi. Gulli o'simliklarni xilma-xilligi hozirgi kunda afsuski, ularning dorivor vakillari kamayib ketmoqda. Ularning tarqalishi areallarining qisqarib borayotganligi, tashqi muhitning keskin o'zgarib borayotganligi ham bu bo'lim vakillarining ba'zilarini yashash sharoitiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu guruh o'simliklarining dorivorlik xususiyati bor vakillarini yetishtirish ishlarini ko'rib chiqish kerak. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yovvoyi holda o'suvchi o'simliklarni muhofaza qilish, madaniy holda yetishtirish, qayta ishlash va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilindi. Mahalliy floraga mansub 4,3 mingdan ortiq o'simliklarning 750 turi dorivor hisoblanib, ulardan 112 turi ilmiy tibbiyotda foydalanish uchun ro'yxatga olingan, shundan 70 turi farmatsevtika sanoatida faol qo'llanib kelinmoqda.

Kalit so'zlar: Mimoza, tropik, kivrılır, fotofil, substra, mo'rt gul, ritmi, ko'p yillik, kengaytirilgan.

Kirish: Uyatchangul (uyatchan mimoza) – dukkakdoshlar oilasiga mansub, kichkina, chiroyli buta. Asosan tropik mamlakatlarda o'sadi. Markaziy Osiyoda urug'idan ekib ko'paytiriladi. Bargiga tashqi kuch ta'sir qilgan vaqtda barglari so'lib, yumilib qolgani sabab uyatchangul deb nom berilgan. Uyatchang mimoza - juda nozik va mo'rt gul, ehtiyotkorlik bilan g'amxo'rlikka muhtoj haqiqiy malika. Bu o'simlik haqiqiy bog'bonlar tomonidan juda qadrlanadi. Bu o'simlik yilliklarga tegishli, yopiq sharoitda balandligi 30-40 sm, tabiiy muhitda esa bir yarim metrgacha. Juda nozik barglari bor. Mimoza Amerika, Afrika va Osiyoning tropik iqlimidan kelib chiqadi. Mimoza oilasining vakili, umumiy hisob-kitoblarga ko'ra, 300 dan 450 gacha turlarni o'z ichiga oladi. O'simlik sharsimon shakldagi mayda gullari bo'lgan kichik buta bo'lib, barglari fernniklarga o'xshash. Uning gullari momaqaymoq ko'ptoklariga o'xshaydi, faqat rangi nilufar. Bu gullar to'rt oygacha gullaydi. Yashash joyida bu ko'p yillik o'simlik, ammo madaniy mimoza qishda o'ladi. Mimoza har qanday tashqi qo'zg'atuvchidan kivrılır, shuning uchun uning nomi - "bema'ni". Tirnash xususiyati har qanday teginish, engil shabada yoki harorat o'zgarishi bo'lishi mumkin. Gul odamning ritmiga o'xshash o'z ritmiga muvofiq yashaydi: uxlash va uyg'onish. Mimosada har 22 soatda barglarning katlanishi kuzatiladi, bu, aytmoqchi, kunning vaqtiga bog'liq emas. Tashqi dunyoga nisbatan bunday munosabat ko'plab bog'bonlarga u tirik deb o'ylashga sabab bo'ladi. Ushbu xususiyat diqqatni jalb qiladi. Jingalak barglar yarim soatdan keyin asl holatini tiklaydi.

Uyda mimoza uchun g'amxo'rlik qilish

O'simlik juda fotofildir va to'g'ridan-to'g'ri nurlardan qo'rqmaydi. O'rta kengliklarda u janubdan o'rnatilishi kerak. Issiq muhitda janubi-sharq unga mos keladi. Haddan tashqari holatlarda, u g'arbdan yoki sharqdan deraza tomonidan joylashtirilishi mumkin. Agar o'simlik janubda issiq iqlimda joylashgan bo'lsa, unda mimoza uchun bir necha soat davomida kichik soyani berish kerak. 8 oylik gullash davrida, martdan oktyabrgacha, siz o'simlikni har ikki kunda bir marta, ertalab yoki kechqurun sug'orishingiz kerak. Maslahat - bu substratning quruq yuqori qatlami. Qishda, sug'orish idishdagi er doimiy ravishda namlanishi uchun amalga oshiriladi. Suvni tozalash kerak, shunda qiyin bo'lmaydi. Gul havo va suvning o'tishiga imkon beradigan engil tuproqda yaxshi his qiladi. Xuddi shu nisbatda çim, qum va hijob aralashmasi eng yaxshisidir. Kengaytirilgan loydan foydalanish uyatchang mimozaga kerak bo'lgan drenajni ta'minlaydi. O'sish davrida, oyiga ikki marta, siz o'simlikni eng yaxshi kiyinishingiz kerak. Gullash uchun uy sharoitida an'anaviy o'g'itlardan foydalanish kifoya.

Xulosa: O'zbekiston tabiatida manzarali, dorivor, bo'yoq beradigan kabi foydali o'simliklarga boy. Ammo ko'pgina o'simliklarning arealini qisqarisi, meyyoridan ortiqcha terib olish natijasida noyob va kamyob o'simliklar qatoridan joy olishiga sabab bo'lmoqda. Tabiatda o'simliklarni asrab avaylash orqali biologik xilma xillikni saqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. A.Qosimov, M.Nabiyev. "Botanikadan qisqacha izohli lug'at".
2. O'.P.Pratov, M.M.Nabiyev. O'zbekiston yuksak o'simliklarining zamonaviy tizimi. Toshkent 2007.
3. Pratov O', Shamsuvaliyeva, Sulaymonov E, Axunov X, Ibodov K, Mahmudov V. Botanika. Darslik. Toshkent "Talim nashriyoti" 2010.
4. Sahobiddinov S.S. O'simliklar sistematikasi.-Toshkent.
5. Khujaev, O., Obidjanov, D., Tursunov, O., & Nazarova, O. (2021, December). Types and composition of diseases and pests of restructured forest and pasture plants in the dry part of the Aral Sea. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science (Vol. 939, No. 1, p. 012084). IOP Publishing.
6. Nazarova, O., Khujaev, O., & Jumanazarov, G. (2023, March). Septoria (Septoria pistaciae Desm.) pathogen infecting pistachio nuts in Uzbekistan and its biological characteristics. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science (Vol. 1142, No. 1, p. 012051). IOP Publishing.
7. Dilafruz, Y., Odina, N., & Otabek, K. (2023). EFFECT OF THE FUNGUS STIGMINA CARPOPHILA (LEV) ON ALMOND FRUIT WEIGHT. American Journal of Technology and Applied Sciences, 16, 1-3.

8. Tursunov, O., Mirzaev, B., Dato'YS, D. Z. S., Muratov, K., Usmankulov, A., Amin, M., ... & Izzatillaev, J. ICECAE 2021 COMMITTEE.

